

Маркова М. В.,

доцент, завідувач кафедри романської філології та компаративістики
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ТРАНСФОРМАЦІЇ ПЕТРАРКІЗМУ В ПОЕМІ ЕДМУНДА СПЕНСЕРА «ЕПІТАЛАМІОН»

Анотація. У статті розглянуто поему англійського поета елізаветинської епохи Едмунда Спенсера «Епіталаміон» під кутом зору петрарківських імпульсів. Стверджується, що автор поєднав у ній платонівські й протестантські філософські парадигми, оригінально видозмінивши концепцію кохання, притаманну ліриці Франческо Петрарки та його численних європейських послідовників, витворивши тим самим власний неповторний різновид петраркізму.

Ключові слова: «Епіталаміон», Е. Спенсер, петраркізм, поема, Ф. Петрарка.

Постановка проблеми. Єлизаветинська епоха ввійшла в історію англійської культури як час небувалого піднесення театрального мистецтва, а також тотального захоплення поетів сонетним жанром. Останній неодмінно асоціювався з іменем великого італійського гуманіста Ф. Петрарки, котрий хоча й не був родоначальником сонета ні в себе на батьківщині, ні тим більше в Європі, проте справив надзвичайно потужний вплив на розвиток цього жанру як в Англії, так і на континенті. Протягом 90-х рр. XVI ст. англійська література збагатилася близько двома десятками сонетних циклів (понад 3 000 поезій), серед яких – «Астрофіл і Стелла» (1591) Ф. Сідні, «Делія» С. Деніела (1592), «Діана» Г. Констебля (1592), «Філіс» Т. Лоджа (1593), «Лісія» Дж. Флетчера (1593), «Партенофіл і Партенопа» Б. Барнса (1593), «Дзеркало Ідеї» М. Драйтона (1594), «Келія, або Небесна» В. Персі (1594), «Синтія» Р. Барнфілда (1595), «Хлорис» В. Сміта (1596), «Фідесса» Б. Гриффіна (1596), що на різний лад варіювали тематику та риторичку петрарківського дискурсу. У цьому ж руслі створений і присвячений нареченій Е. Спенсера сонетний цикл «Аморетті» (1595), що в першому виданні супроводжувався поемою «Епіталаміон». Саме остання стане предметом аналізу в розвідці.

Жанрово «Епіталаміон» генетично пов'язаний з античністю, де епіталама – весільна пісня – була популярною серед таких визначних поетів, як Сапфо у грецькій літературі та Катюлл у римській літературі. Проте Е. Спенсер виступає в цьому творі новатором, позаяк одночасно відіграє роль нареченого, поета й церемонейстера. Дослідники творчості англійського письменника також указують, що його поема відрізняється від античних епіталом своїм продуманим числовим символізмом, зосередженим навколо дати одруження автора – 11 червня 1594 р. – літнього сонцестояння та найдовшого дня в астрономічному році. Як зазначає американський літературознавець Кент Гайатт, у той рік, коли відбулося весілля Е. Спенсера, день 11 червня тривав 16 годин і 15 хвилин, а ніч – усього 7 годин і 35 хвилин [2, с. 10–11]. Саме спираючись на цей факт, автор і вибудував композицію свого тексту, 24 строфи якого поділені на серії емоційно маркованих речень, що відповідають дню і ночі. Так, пише А.К. Гайатт, «до 17 строфи, де спадає ніч, рефрени є радісними, на зразок *“That all the woods may answer,*

and your eccho ring” [2, с. 10]. Коли ж текст сягає 16 строфи з четвертою, автор робить ремарку: *«настала ніч»* (*“Now night is come...”* [1]) – і тональність поеми різко змінюється, що виражається у зміні того самого рефрену: *“Ne let the woods them answer, nor theyr eccho ring”* [1]. Отже, Е. Спенсер не просто приурочує «Епіталаміон» до дня одруження з Елізабет Бойл, а й дуже оригінально інкорпорує його дату в структуру самого тексту, тобто застосовує той самий структуротвірний прийом, що й Ф. Петрарка, композиція «Канцоньєре» якого, як відомо, зосереджена довкола дати 6 квітня, коли італійський митець уперше побачив Лауру та коли вона покинула цей грішний світ.

Форма, обрана автором для публікації поеми (разом із сонетним циклом «Аморетті»), теж, на переконання західних науковців, не випадкова. Том, у якому були надруковані тексти, відводив окрему сторінку на кожен сонет і на кожен строфу «Епіталаміона». Отже, на думку Вільяма Орама, митець намагався відмежуватися від іншого відомого англійського петраркіста – Філіпа Сідні, чий сонети публікувалися разом із піснями – жанром настроєво меланхолійним, спорідненим зі скаргами та плачами. Спарувавши сонети «Аморетті» з твором, що прославляв і звеличував кохання, продовжене у щасливому шлюбі, Е. Спенсер підкреслював особливе місце своєї любовної лірики в системі англійського петраркізму. В. Орам пише: «Сонетний цикл та епіталама різко відрізняються. Перший складається з дуже суб'єктивних, фрагментарних та іноді суперечливих висловлювань закоханого, тоді як остання створює церемоніальний, навіть ритуальний, образ публічного обряду» [4, с. 177]. Їх поєднання, на переконання літературознавця, демонструє перехід від умовної літературної реальності, витвореної автором у сонетах, до історичної дійсності, відображеної в поемі, позаяк сонетний цикл репрезентував поетичну любовну традицію, у якій дама серця підносила і звеличувалася, а закоханий у неї герой відігравав роль слуги при ній і ніколи не досягав взаємності, епіталама ж натомість демонструє куди наближеніший до реального життя тогочасної Англії реверс гендерних ролей: тут «леді поступається перед переконаннями коханця та приймає його, тоді як він сам постає перед лицем нових викликів – прихильності та шлюбу» [4, с. 182]. Публікація названих текстів одним томом також давала змогу вирішувати певні проблеми, що поставали в англійському протестантському суспільстві у зв'язку з рецепцією петрарківської концепції кохання. Насамперед це стосується проблеми співіснування в межах єдиної світоглядної системи гріховної чуттєвої пристрасті й чистої любові до Господа. Якщо звичайна людина, подібно до ліричного героя Ф. Петрарки, не може повністю відмовитися від плотських бажань заради вищих цін-

¹ *Пусть слышат нас леса и эхом зазвонят* [3].

² Зважаючи на недоступність оригінальних текстів Е. Спенсера для вітчизняних дослідників, а також відсутність українських перекладів, цитуємо їх за авторитетними Інтернет-ресурсами.

³ *Леса вокруг молчат и эхом не звенят* [3].

ностей та ігнорувати тілесні спокуси, то єдиним виходом із цієї ситуації може бути лише одруження. Шлюб у сучасній Е. Спенсерові Англії розглядався як засіб збереження добродетельності та сексуальної чистоти, позаяк статеві стосунки між подружжям розглядалися як приємні для Господа, цнотливі; і це саме те, на що натякає автор, поєднуючи свої сонети з «Епіталаміоном». Г. Маклін пояснює: «Коханці, створені Петраркою, дню Белле, Детро та іншими, не могли примирити любов до Бога та сексуальне бажання до жінки, яку вони кохали. Сідні виклав сутність проблеми у своєму 71 сонеті: його Розум каже, що доброта донни викликає любов до непорочності, проте Бажання вимагає й для себе поживи. Закоханий у Спенсера може сподіватися на задоволення цього голоду через легітимізацію та земну консумацію своєї пристрасті» [5, с. 639]. Отже, Е. Спенсер пропонує протестантський погляд на шлюб як відповідь на питання, породжені складною внутрішньою боротьбою ліричного героя «Книги пісень». В «Епіталаміоні» він дає зрозуміти, що абсолютно всі людські бажання є природними та навіть прекрасними, якщо вони належним чином узаконені перед Господом.

Переміни настрою закоханого, його зануреність у власні емоції, роль дами серця є в Е. Спенсера типово петрарківськими, проте йому вдається поєднати кохання до жінки з любов'ю до Бога; цим він кардинально розходиться з Ф. Петраркою, котрому таке примирення ніяк не давалося. Разом із тим не можна не помітити, що місцями «Епіталаміон» є аж надто традиційним, особливо в плані стилю та мови. Метою статті є провести паралелі між любовними текстами Ф. Петрарки й аналізованою поемою англійського автора.

Виклад основного матеріалу дослідження. У творі Е. Спенсер постійно закликає славити Елізабет Бойл. У першій строфі він пише: *“Helpe me mine owne loues prayes to resound, // Ne let the fame of any be enuide, // So Orpheus did for his owne bride, // So I vnto my selfe alone will sing...”*¹ [1]. У шостій – просить харит оспівувати кохану так, як вони оспівують Венеру, у восьмій – звертається до гостей на весіллі з аналогічним проханням, а у тринадцятій говорить: *“That euen th' Angels which continually, // About the sacred Altare doe remaine, // Forget their seruice and about her fly, // Ofte peeping in her face that seemes more fayre, // The more they on it stare”*² [1]. Врода Елізабет змальовується такою досконалою, що навіть янголи звеличують її, не в змозі відірвати від жінки очей. І вже зовсім у типово петрарківській манері описано наречену поета у строфі XX, що подає детальний перелік її достоїнств – блазон: *“Tell me ye merchants daughters did ye see // So fayre a creature in your towne before? // So sweet, so lovely, and so mild as she, // Adorned with beautyes grace and vertues store, // Her goodly eyes lyke Saphyres shining bright, // Her forehead yvory white, // Her cheekes lyke apples which the sun hath rudded, // Her lips lyke cherries charming men to byte, // Her brest like to a bowle of creame uncruded, // Her paps lyke lillies budded, // Her snowie necke lyke to a marble towre, // And all her body like a pallace fayre, // Ascending uppe with many a stately stayre, // To honors seat and chastities sweet bowre”*³ [1].

¹ ... давайте, в честь Любови моеї споём. // И, вслед Орфею, вещему поэту, // как он – спутнику, я – Елизавету – // воспеть мою невесту буду рад [3].

² Тут Ангелы, которых бы едва ли // хоть кто другой от таинства отвлек. // кругами возле Милой залетали, // и, как бы ни приглядывались к ней, // она им – всё милей [3].

³ Встречалось ли вам, дочки горожан, // вблизи от вас подобное создание, // чтоб кладезь лучших качеств был ей дан // и добродетель с ними в сочетание. // В её глазах сапфирные цвета, // и гладкость лба чиста, // и щёки – будто яблоки Помоны. // Манят к себе вишнёвые уста. // Цветут на чашах персей потаённо // лилейные бутоны. // А шея – беломраморной колонной, // и тело – как прекраснейший чертог, // взнесённый ввысь – и ладен, и высок, // трон чистоты и чести непреклонной [3].

При цьому автор дотримується неоплатонічної ідеї про те, що, з одного боку, краса жінки є віддзеркаленням її внутрішніх чеснот, а з іншого – першим кроком до пізнання божественної краси. У строфі XI, прямо пов'язуючи зовнішню привабливість своєї нареченої з небесною досконалістю, він пише: *“But if ye saw that which no eyes can see, // The inward beauty of her lively spright, // Garnisht with heavenly gifts of high degree...”*⁴ [1]. Наважимося припустити, ця ідея була дуже важливою для поета, позаяк, окрім «Епіталаміона», неодноразово зустрічається й у його сонетах, зокрема в XV: *“For loe my loue doth in her selfe containe // all this worlds riches that may farre be found; // if Saphyres, loe her eies be Saphyres plaine, // if Rubies, loe hir lips be Rubies found; // If Pearles, hir teeth be pearles both pure and round; // if Yuorie, her forehead yuory weene; // if Gold, her locks are finest gold on ground; // if siluer, her faire hands are siluer sheene, // But that which fairest is, but few behold, // her mind adorned with vertues manifold”*⁵ [1].

Проте митець не просто говорить про взаємозв'язок і взаємозумовленість внутрішніх і зовнішніх рис дами серця, що було звичним для багатьох послідовників Ф. Петрарки, а йде значно далі. По-перше, в окресленому контексті він актуалізує ідею швидкоплинності та тлінності людської молодості і привабливості на противагу незнищенності прекрасного духовного змісту особистості. Про це йдеться, зокрема, у сонеті LXXIX, де ліричний герой зізнається, що краса коханої для нього не настільки важлива, як її шляхетність: *“For all the rest, how euer fayre it be, // shall turne to nought and loose that glorious hew: // but onely that is permanent and free // from frayle corruption, that doth flesh ensew. // That is true beautie: that doth argue you // to be diuine and borne of heavenly seed: // deriu'd from that fayre Spirit, from whom all true // and perfect beauty did at first proceed. // He only fayre, and what he fayre hath made, all other fayre lyke flowres vntymely fade”*⁶ [1].

По-друге, у поєднанні з протестантським тлумаченням шлюбу, про яке йшлося вище, платонівська концепція еманации небесної краси в земній трансформується в Е. Спенсера в уявлення про кохання чоловіка до жінки як аналог любові Бога до людства. Сонет LXVIII митець завершує рядками: *“So let vs loue, deare loue, lyke as we ought, // loue is the lesson which the Lord vs taught”*⁷ [1]. Фраза *“as we ought”* – «як нам належить», очевидно, означає «в шлюбі», «подружньою любов'ю», тобто так, як заповідав людям сам Господь. Як бачимо, автор не проводить демаркаційної лінії між тілесним коханням і високим почуттям до Бога: узаконена шлюбом людська любов розглядається як пряме відображення й продовження божественної.

Висновки. Отже, у поемі «Епіталаміон» Е. Спенсер поєднує платонівські та протестантські філософські парадигми, оригінально видозмінюючи концепцію кохання, притаманну ліриці Ф. Петрарки і його наступників, «знімаючи» тим самим її центральний конфлікт, найглибший й найдраматичнішу супе-

⁴ Но выикните в невидное очам // невестино духовное богатство // в придачу к милым девичьим чертам... [3].

⁵ Вот милая моя. Она – прекрасна. // В ней средоточье всех сокровищ мира: // Паросский мрамор – лоб её бесстрастный // Её глаза – огромные сапфиры, // И зубы – лалы дивного Кашира, // И руки милой серебра светлей, // И зубы – жемчуг, и дыхание – мирра, // И ослепляет золото кудрей, // Но видим лишь для избранных сердец // Бесценных добродетелей венец [8, с. 330].

⁶ Стирает время дланью беспристрастной // Прекраснейшую из земных красот, // Но в красоте души оно не властно, // Не страшен ей времен круговорот. // Она – порука, что ведешь ты род // От духа той гармонии нетленной, // Чья красота извечно предстает // Во всем, что истинно и совершенно. // Прекрасны духа этого творенья, // Все остальное – только дым и тленье [8, с. 338].

⁷ То ж любимо один одного, кохана, як нам належить // любов – це той урок, який нам дав Володар (тут переклад наш – М. М.).

речність – між пристрасним коханням до земної жінки та любов'ю до Творця.

Звісно, розвідка не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. На жаль, творчість Е. Спенсера, як і багатьох інших талановитих послідовників Ф. Петрарки в літературі елизаветинської Англії, в українському літературознавстві залишається сьогодні цілковито проігнорованою.

Література:

1. Spenser E. Amoretti and Epithalamion / E. Spenser [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.luminarium.org/renaissance-editions/amoretti.html>.
2. Heatt A.K. Short Time's Endless Monument / A.K. Heatt. – New York : Columbia University Press, 1960. – 118 p.
3. Спенсер Э. Эпиталамион / Э. Спенсер ; пер. с англ. В. Корман [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://stihi.ru/2009/02/06/1250>.
4. Oram W.A. Edmund Spenser / W.A. Oram. – New York : Twayne Publishers, 1997. – XVI + 347 p.
5. Edmund Spenser's Poetry / ed. by H. Maclean, A.L. Prescott. – New York : Norton, 1993. – 860 p.
6. Западноевропейский сонет (XIII–XVII века) : [поэтическая антология] / сост. А. Чамеев и др. ; авт. вступ. статьи З. Плавский. – Л. : Изд-во Ленинградского университета, 1988. – 496 с.

Маркова М. В. Трансформации петраркизма в поэме Эдмунда Спенсера «Эпиталамион»

Аннотация. В статье рассмотрена поэма английского поэта елизаветинской эпохи Эдмунда Спенсера «Эпиталамион» с точки зрения петраркистских импульсов. Утверждается, что автор соединил в ней платоновские и протестантские философские парадигмы, оригинально видоизменив концепцию любви, присущую лирике Франческо Петрарки и его многочисленных европейских последователей, создал тем самым собственный неповторимый вариант петраркизма.

Ключевые слова: петраркизм, поэма, Ф. Петрарка, «Эпиталамион», Э. Спенсер.

Markova M. Transformations of Petrarchism in Edmund Spenser's Poem "Epithalamion"

Summary. The article deals with the poem of the English poet of the Elizabethan era, Edmund Spenser, named "Epithalamion", under the angle of the Petrarchan impulses. It is affirmed that the author combines Platonic and Protestant philosophical paradigms in it, originally transforming the concept of love, inherent in the lyrics of Francesco Petrarch and his numerous European followers and thus creating his own unique form of Petrarchism.

Key words: "Epithalamion", E. Spenser, F. Petrarch, Petrarchism, poem.